

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЕКТНОГО ФІНАНСУВАННЯ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНИХ АГРОТЕХНОЛОГІЙ

© 2014 **МАЗНЕВ Г. Є.**

УДК 631.164.23

Мазнев Г. Є. Перспективи застосування проектного фінансування для інноваційних агротехнологій

У статті розглянуто можливість застосування проектного фінансування для великомасштабних проектів інноваційних агротехнологій. Проекти впровадження агротехнологій, враховуючи високу вартість сучасних машин і устаткування, а також капітальні вкладення у сферу переробки сільськогосподарської продукції, як правило, пов'язані з багатомільйонними витратами. ґрунтуючись на досвіді економічно розвинених країн, рекомендовано використовувати синдикатні кредити, для видачі яких зарубіжні банки об'єднуються в консорціуми або синдикати з розподілом фінансових ризиків між учасниками проекту. Установлено, що в Україні є великі компанії, перш за все агрохолдинги, щокладають в аграрну сферу величезні кошти і одержують багатомільйонні прибутки. Це є передумовою для впровадження технологій проектного фінансування, які успішно застосовуються за кордоном. Виявлено причини, що стримують використання в Україні цього ефективного фінансового інструменту.

Ключові слова: фінансування, інвестиційний проект, інноваційні агротехнології, агрохолдинги, синдикатний кредит.

Бібл.: 18.

Мазнев Григорій Євтієвич – кандидат технічних наук, професор, директор Інституту бізнесу і менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені П. Василенка (вул. Артема, 44, Харків, 61002, Україна)

E-mail: kaf.org@yandex.ua

УДК 631.164.23

Мазнев Г. Е. Перспективы применения проектного финансирования для инновационных агротехнологий

В статье рассмотрена возможность применения проектного финансирования для крупномасштабных проектов инновационных агротехнологий. Проекты внедрения агротехнологий, учитывая высокую стоимость современных машин и оборудования, а также капитальные вложения в сферу переработки сельскохозяйственной продукции, как правило, связаны с многомиллионными расходами. Основываясь на опыте экономически развитых стран, рекомендовано использовать синдикатные кредиты, для выдачи которых зарубежные банки объединяются в консорциумы или синдикаты с распределением финансовых рисков между участниками проекта. Установлено, что в Украине имеются крупные компании, прежде всего агрохолдинги, вкладывающие в аграрную сферу огромные средства и получающие многомиллионные прибыли. Это является предпосылкой для внедрения технологий проектного финансирования, которые успешно применяются за рубежом. Выявлены причины, сдерживающие использование в Украине этого эффективного финансового инструмента.

Ключевые слова: финансирование, инвестиционный проект, инновационные агротехнологии, агрохолдинги, синдикатный кредит.

Библ.: 18.

Мазнев Григорий Евтеевич – кандидат технических наук, профессор, директор Института бизнеса и менеджмента Харьковского национального технического университета сельского хозяйства имени П. Василенко (ул. Артема, 44, Харьков, 61002, Украина)

E-mail: kaf.org@yandex.ua

UDC 631.164.23

Mazniev Hryhorii Ye. Prospects of Application of Project Investment for Innovative Agricultural Technologies

The article discusses the possibility of project investment for large-scale projects of innovative agricultural technologies. Agricultural technology implementation projects given the high cost of modern machines and equipment, as well as capital investments in the processing of agricultural products are usually associated with multi-million expenditure. Based on the experience of developed countries, it is recommended to use syndicated loans for the issuance of which the foreign banks join into consortia or syndicates for the distribution of financial risks between the projects participants. It was found that in Ukraine there are large companies, especially agricultural holdings, investing in the agricultural sector and huge funds receive multimillion-dollar profits. This is a prerequisite for the implementation of project investment techniques that have been successfully used abroad. The reasons that are hindering the use of this effective instrument in Ukraine were found.

Key words: financing, investment project, innovative agricultural technology, agricultural holdings, syndicated loan.

Bibl.: 18.

Mazniev Hryhorii Ye. – Candidate of Sciences (Engineering), Professor, Director, Institute of Business and Management of Kharkiv P. Vasylenko National Technical University of Agriculture (vul. Artema, 44, Kharkiv, 61002, Ukraine)

E-mail: kaf.org@yandex.ua

У інноваційному розвитку сільського господарства, як свідчить досвід провідних країн світу, вирішальна роль належить інноваційним технологіям виробництва сільськогосподарської продукції. Інноваційні агротехнології є рушійною силою і головним чинником модернізації агропродовольчого комплексу, переводу його на інноваційний шлях розвитку.

Як показують результати наукових досліджень і практика передових українських сільгосптоваровиробників, інноваційні агротехнології дозволяють одержувати врожайність озимої пшениці, наприклад, на рівні 75 – 95 ц/га, кукурудзи на зерно – 90 – 130 ц/га, сої – 38 – 46 ц/га та ін. [1, 2].

Водночас необхідно мати на увазі, що для впровадження новітніх інноваційних технологій вирощування сільськогосподарських культур потрібні значні капітало-

вкладення та оборотні кошти. Тільки оборотних коштів необхідно від 5 до 8 тисяч гривень на один гектар [1].

Високі інноваційні агротехнології знаходять застосування, перш за все, у підприємствах, що мають великі масиви сільськогосподарських угідь, зокрема в агрохолдингах, які утримують десятки і сотні тисяч га землі в обробітку. Тому проекти впровадження агротехнологій, враховуючи високу вартість сучасних машин і устаткування, а також капітальні вкладення в сферу переробки сільськогосподарської продукції, як правило, пов'язані з багатомільйонними витратами.

Вирішено проблем фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва присвячені роботи видатних українських вчених: Борисової В. А. [3], Гудзь О. Є. [4], Дем'яненко М. Я. [5], Саблука П. Т. [6], Стецюка П. А. [4], Чупіса А. В. [3] та ін. Принципам проектного фінансування та застосуванню його для фінансового забезпечення під-

приємств приділили увагу українські та зарубіжні автори: Бланк І. О. [7], Йескомб Э. Р. [8], Касанов В. Ю. [9], Суэтин А. А. [10] та багато інших.

Треба відмітити, що останнім часом дослідники починають приділяти увагу використанню технологій проектного фінансування в окремих галузях народного господарства, як наприклад, Крамарев Г. В. [11], який розглянув особливості застосування проектного фінансування для розвитку альтернативної енергетики.

Проте питання фінансового забезпечення новітніх ресурсозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур досліджені недостатньо. Не переділено необхідної уваги застосуванню технологій проектного фінансування для інноваційних агротехнологій.

Метою статті є дослідження особливостей технологій проектного фінансування та розширення сфери застосування їх для фінансового забезпечення реалізації великомасштабних проектів впровадження інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції.

В умовах сучасної української економіки можливості фінансування інноваційних процесів, у тому числі й інноваційного оновлення технологій сільськогосподарського виробництва, обмежені. Тому використання напрацьованих у світовій практиці методів фінансування інноваційної діяльності та адаптація їх до умов української економіки набуває першочергового значення. Стає необхідним пошук ефективних інструментів фінансового забезпечення інновацій і принципово нових джерел, форм і методів фінансування новітніх технологій.

За кордоном для фінансування великих інвестиційних проектів широкого застосування набуло проектне фінансування [8, 9]. Ця фінансова технологія передбачає використання різноманітних джерел фінансування та комплексне застосування різних методів фінансування: власних коштів, пайових внесків, акціонерного капіталу, банківських кредитів, емісії акцій, випуску векселів, розміщення облігацій, фінансового лізингу, державного фінансування тощо. Слід підкреслити, що у проектному фінансуванні можуть використовуватись як окремі фінансові інструменти, так і їх комбінації, що дозволяє сформувати більш надійні та менш ризиковані схеми фінансування. Банки надають перевагу безризиковості та фінансують проекти, які забезпечують гарантовано повернення вкладених коштів. Тому при проектному фінансуванні банки дуже ретельно ставляться до економічного обґрунтування проекту. Висуваються жорсткі вимоги до бізнес-плану, у якому треба показати як переваги проекту, так і фінансові ризики, обґрунтувати фінансову модель з розрахунками грошових потоків, які б гарантували економічний ефект проекту.

Світова практика свідчить, що із ста проектів, у результаті всебічного аналізу, фінансування одержують лише два-три. Особлива увага при аналізі приділяється тому, щоби поточна діяльність клієнта забезпечувала приплив коштів, достатній для обслуговування й повернення кредиту, тобто щоби була можливість регресу банку саме на поточну діяльність клієнта, адже ідея проектного фінансування в тому і складається, що реалізація проекту забезпечується за рахунок доходів, які принесе проект у майбутньому. Таким чином, проектне фінансування передбачає повернення боргу виключно за рахунок коштів, що генеруються безпосередньо самим інвестиційним проектом, без регресу кредитора на позичальника. Це є дуже привабли-

вим для потенційних позичальників. Суттєвим фактором є й те, що технологія проектного фінансування передбачає розподіл фінансових ризиків на основі договорів між інвесторами, кредиторами та іншими учасниками проекту. Припускається участь компанії-власника як співінвестора. Досвід розвинених країн свідчить, що така участь в капіталі бажана бути на рівні 20 – 30 відсотків вартості проекту. У такому разі підвищуються гарантії забезпечення кредиту та зменшуються ризики його неповернення.

Досвід Сполучених Штатів Америки та країн Західної Європи свідчить, що при проектному фінансуванні банки надають перевагу великим проектам, вартість яких перевищує 100 млн дол. США.

При реалізації великих проектів єдиного джерела фінансування, як правило, недостатньо. Тому для виконання операцій з проектного фінансування зарубіжні комерційні банки об'єднуються в консорціум або синдикати, що дозволяє надавати позичальникам синдикувані позики. Це сприяє значному збільшенню розмірів надаваних кредитів, підвищує доступність кредитних ресурсів з міжнародних фінансових ринків. Крім того, учасники проекту розподіляють між собою операційні ризики, а також ризики неотримання доходів [9, 10].

Синдикувані позики, як відомо, у проектному фінансуванні є основним фінансовим інструментом і у світовому позиковому капіталі складають до 30% [12]. Як відмічають автори монографії [7], синдикувані позики перетворилися на основний міжнародний фінансово-кредитний інструмент.

Тому в умовах України, де відсутні потужні державні банки та фінансові установи, доцільним є об'єднання комерційних банків у синдикати для опанування технологій проектного фінансування, які останнім часом позитивно зарекомендували себе в зарубіжних країнах.

Н а сьогодні в Україні існують компанії, які реалізують в аграрному секторі проекти вартістю більше ста мільйонів доларів США. Це стосується, насамперед, агрохолдингів. Так, протягом 2010 – 2012 рр. компанія «Мрія-агрохолдинг» реалізувала інноваційно-інвестиційні проекти з виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції вартістю 365 млн дол. США з обсягом іноземного фінансування 195 млн дол. США, ПАТ «Миронівський хлібопродукт» відповідно 145 і 115, а ТОВ «Нібулон» за ці ж три роки освоїв інноваційні проекти вартістю 670 млн дол. США із загальною сумою іноземних інвестицій 230 млн дол. США [13, 14]. Таким чином, тільки три агрохолдинги реалізували інноваційні проекти загальною вартістю понад 1 мільярд доларів і залучили при цьому 540 млн дол. США іноземних інвестицій, насамперед, в інноваційні технології виробництва сільськогосподарської продукції.

Холдингові структури в агропромисловому виробництві почали інтенсивно створюватись і розвиватись після прийняття Закону України «Про холдингові компанії в Україні» № 3528-IV від 15.03.2006 р., який, на відміну від Указу Президента № 224/94 від 11.05.1994 р. «Про холдингові компанії, що створюються в процесі корпоратизації та приватизації», не передбачає обмежень щодо створення холдингових компаній у сільському господарстві. У подальшому вищезазначений Указ Президента України було скасовано Указом Президента України від 12.07.2007 р. № 640/2007, чим остаточно знята будь-яка заборона на створення холдингових структур у галузях народного господарства України, у т. ч. і в аграрній сфері.

У 2011 р. в Україні налічувалось понад 70 агрохолдингів із площею землі близько 6 млн га, тобто понад 15 % площі сільськогосподарських угідь, що перебувають у власності й користуванні сільськогосподарських підприємств і громадян України. Дослідження академіків НААН України Лупенка О. Ю. і Кропивка М. Ф. свідчать, що у 2013 р. агрохолдинги контролювали «близько 8,7 млн га, тобто 21,0 % сільськогосподарських угідь країни, у тому числі 42,6 % угідь, які обробляють сільськогосподарські підприємства» [15, с. 7 – 8]. Вони прогнозують до 2015 р. збільшення частки сільгоспугідь, підконтрольних агрохолдинговим формуванням, до 50 – 52 % сільгоспугідь агропідприємств і фермерських господарств України. Відбувається концентрація землі й капіталів як за рахунок оренди значних масивів сільськогосподарських угідь, так і шляхом злиття і поглинання підприємств великими холдинговими компаніями, які в результаті стають ще більшими. Так, агрохолдинг ПАТ «Укрлендфармінг», який створений у 2012 р. шляхом об'єднання чотирьох агрохолдингів, отримав понад 430 тис. га сільськогосподарських угідь, 18 м'ясокомбінатів, 6 цукрових заводів, 6 насінневих заводів, 4 елеватори, 59 птахофабрик тощо. У 2013 р. він обробляв понад 530 тис. га і став найбільшим агрохолдингом у Європі.

У сільському господарстві України холдингові компанії монополізували не тільки виробництво аграрної продукції, але й сфери її переробки, зберігання та реалізації.

Десять найбільших агрохолдингів у 2010 р. виробили зерна пшениці – 11,3 % і кукурудзи на зерно – 22,2 % від загального валового збору в сільськогосподарських підприємствах України. Виробництво цукрових буряків п'ятнадцятьма агрохолдингами склало відповідно понад 46,5 % від валового збору [16, с. 257 – 262]. У виробництві цукру частка восьми агрохолдингів, до складу яких входили 25 цукрозаводів, склала 50,6 % загального виробництва цукру в Україні [17, с. 35].

Експорт продукції ще більш монополізований, ніж сфери виробництва, переробки та зберігання. Так, 10 холдингових компаній у 2010 р. експортували за кордон 66,5 % зерна пшениці, у тому числі 24,5 % експортувала компанія ТОВ «Нібулон». Питома вага п'яти агрохолдингів в експорті зерна кукурудзи становила 48,9 %, ячменю – 58,6 %, ріпаку – 60,5 %, насіння соняшнику – 50,5 % [18, с. 66 – 68].

Агрохолдинги мають можливість вкладати великі кошти в аграрну сферу. Закуповують прогресивні технології виробництва сільськогосподарської продукції та сучасну техніку світових лідерів сільськогосподарського машинобудування. Відомо, що для придбання дороговартісних імпортованих машин та устаткування західні банки надають українським компаніям дешеві довгострокові кредити. Слід відзначити, що вищезазначені компанії, як і багато інших агрохолдингів, лише умовно можна назвати українськими.

Агрохолдинги представляють собою переважно ланцюг компаній, які зареєстровані за кордоном, у т. ч. і в офшорних зонах. Із 30 найбільших агрохолдингів України 27 зареєстровані у таких країнах, як: США, Кіпр, Люксембург, Швейцарія, Великобританія, Австралія, Данія, Нідерланди, Ізраїль, Панама, Оман. Так, материнська компанія ТОВ «Група Компаній «Мрія-Агро» зареєстрована на Кіпрі, ПАТ «Миронівський хлібопродукт» – у Люксембурзі, «Кернел-Капітал» – у Люксембурзі та на Кіпрі. Більшість агрохолдингів, які функціонують в Україні, зареєстровані на Кіпрі в

офшорній зоні Нікосія. Така реєстрація материнських компаній агрохолдингів дозволяє останнім уникнути оподаткування і залишити прибуток від обороту товарів і послуг в офшорній зоні.

Внаслідок того, що холдингова структура не є законодавчо визнаною організаційно-правовою формою суб'єктів господарювання в Україні, стає можливим здійснювати перерозподіл коштів між дочірніми компаніями так, щоб фінансовий результат їх діяльності дозволяв мінімізувати податок на прибуток, або щоб зовсім уникнути його. Крім того, для холдингових компаній існують різні схеми завищення сум податку на додану вартість при його поверненні за здійснені експортні операції.

Особливістю багатьох агрохолдингових формувань є те, що поглинуті сільськогосподарські підприємства вони перетворюють у структурні підрозділи і не реєструють їх за місцем розташування. У результаті податки надходять не у місцеві бюджети, а за місцем реєстрації головної або материнської компанії. Варто додати, що агрохолдингам, використовуючи недоліки діючого законодавства України, вдається отримати статус платника фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), що замінює декілька платежів, у тому числі два головні – податки на прибуток і на землю. Слід відмітити, що розмір ФСП визначається у відсотках до нормативної вартості сільгоспугідь, встановленої ще у 1995 р., а земельний податок – до нормативної вартості сільгоспугідь з урахуванням індексації їх вартості. Так, наприклад, для ріллі ФСП встановлений на рівні 0,15 % від середньої грошової оцінки земель 1995 р. – 3734 грн/га, а земельний податок розраховується як 0,1 % від середньої грошової оцінки сільгоспугідь з урахуванням індексації їх вартості, яка у 2013 р. складала 20982 грн/га.

Таким чином, на сьогодні в аграрному секторі України склалася парадоксальна ситуація – фіксований сільськогосподарський податок, який сплачують агрохолдинги, більш як у 3 рази нижче земельного податку, не говорячи про те, що і другий головний платіж, який входить до ФСП, – податок на прибуток, як і податок на землю, вони також не сплачують. Отже, маючи статус платника фіксованого сільськогосподарського податку, агрохолдингові формування недоплачують у бюджет значні суми. За даними лише офіційної консолідованої звітності, холдингова компанія ПАТ «Миронівський хлібопродукт» протягом трьох років (2008 – 2010 рр.), використовуючи право платника фіксованого сільськогосподарського податку, недоплатила державі понад 1,3 млрд грн. Це є характерним і для більшості агрохолдингів.

Агрохолдинги отримують величезні доходи, які щороку зростають. Так, 10 найбільших агрохолдингів за 2007 – 2010 рр. збільшили обсяг чистого прибутку майже у 8 разів, а його питома вага у загальному прибутку підприємств галузі сільського господарства збільшилася втричі і у 2010 р. становила 30,2 %. Холдингова компанія ПАТ «Миронівський хлібопродукт» свій дохід збільшила з 2,4 млрд грн у 2007 р. до 7,5 млрд грн. у 2010 р., тобто у 3,1 разу, а чистий прибуток за цей період збільшився у 7,2 разу – з 236 млн грн до 1,7 млрд грн. Дохід ТОВ «Кернел-Капітал» за ці роки зріс з 1,86 до 8,36 млрд грн, або у 4,4 разу, а чистий прибуток збільшився у 11,6 разу – з 98,6 млн грн до 1,15 млрд грн [18]. У 2012 р. «Миронівський хлібопродукт» отримав 9,8 млрд грн доходу і 1,9 млрд грн чистого прибутку.

Діюча законодавча база дозволяє агрохолдингам мати рентабельність діяльності в сільському господарстві України набагато разів вищу, ніж рентабельність агрохолдингів, функціонуючих в економічно розвинених країнах. Так, у 2011 р. рентабельність українських агрохолдингів у середньому дорівнювала 30,9% при валовому доході в розрахунку на один агрохолдинг 6950 млн грн. «Мрія-агрохолдинг», при цьому, мав рентабельність 55,9%, тоді як у Сполучених Штатах Америки, наприклад, агрохолдинг Bunge при валовому доході 469345 млн дол. мав рентабельність діяльності лише 1,6%, Noble Agro (Сінгапур) – при 645033 млн дол. – 0,5%, Cosan (Бразилія) – при 26138 млн дол. – 1,0%, у Русагро (Російська Федерація) – при 9910 млн руб. доходу рентабельність складала 6,1%. Цьому сприяє те, що агрохолдинги України сплачують фіксований сільськогосподарський податок на рівні 2% і не сплачують корпоративного податку, який для агрохолдингів економічно розвинених країн складає: у США – 35%, Сінгапурі – 17%, Бразилії – 34%, Мексиці – 30%, Російській Федерації – 20%.

Слід констатувати, що агрохолдинги, які функціонують на теренах України, мають надзвичайно сприятливі умови для отримання надприбутків, що підвищує їх інвестиційну привабливість.

Зарубіжні банки саме агрохолдингам віддають перевагу в наданні кредитів. У 2012 р. вперше в Україні агрохолдинг ТОВ «Нібулон» для фінансування проекту розширення виробничих потужностей з виробництва, переробки й експорту зернових культур загальною вартістю 448 млн дол. США залучив від Європейського банку реконструкції та розвитку синдикований кредит на суму 130 млн дол. США.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в аграрній сфері України для фінансування інноваційно-інвестиційних проектів є потенційні можливості впровадження технологій проектного фінансування, які успішно використовуються у розвинених країнах при реалізації крупномасштабних проектів.

Застосування такого ефективного інструменту інвестиційного забезпечення, як проектне фінансування дозволяє здійснювати довгострокове кредитування під заставу майбутнього грошового потоку та мінімізувати ризики інвесторів шляхом використання різних джерел інвестиційних ресурсів.

Проте впровадження цього інструменту фінансування інноваційно-інвестиційних проектів в Україні стримується рядом об'єктивно-суб'єктивних причин:

- ✦ несприятливий інвестиційний клімат у цілому в народному господарстві;
- ✦ відсутність необхідної нормативної бази;
- ✦ недостатній розвиток ринкової інфраструктури;
- ✦ незначна кількість комерційних банків, які спроможні надавати великі кредити на довгостроковій основі;
- ✦ відсутність кваліфікованих кадрів для глибокого та всебічного аналізу інвестиційних проектів.

Технології проектного фінансування мають свою специфіку та особливості, серед яких надто коротка «історія» застосування цього прогресивного фінансового інструменту в Україні. Тому природно, що учасники інвестиційної діяльності не мають достатнього досвіду і знань у використанні нового виду фінансових послуг. Це суттєво обмежує застосування схем проектного фінансування в українській економіці.

Розв'язання окреслених проблем буде сприяти розширенню сфери застосування технологій проектного фінансування при реалізації крупномасштабних проектів, у тому числі й інвестиційних проектів впровадження інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Петриченко В. Ф. Стратегічні напрями розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 року / В. Ф. Петриченко // Економіка АПК. – 2012. – № 11. – С. 3 – 9.
2. Інноваційні агротехнології : монографія ; за ред. проф. Д. І. Мазоренки і проф. Г. Є. Мазневої. – Харків : ХНТУСГ, 2007. – 385 с.
3. Чупіс А. В. Оцінка, аналіз, планування фінансового становища підприємства : наукове-методичне видання / [А. В. Чупіс, В. А. Борисова та ін.]. – Суми : Довкілля, 2001. – 404 с.
4. Стецюк П. А. Фінансові проблеми розвитку аграрного виробництва / П. А. Стецюк, О. Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 73 – 78.
5. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку / М. Я. Дем'яненко // Економіка АПК. – 2007. – № 5. – С. 4 – 18.
6. Ринкова трансформація економіки АПК : кол. монографія у 4 ч. ; за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазневої. – Ч. 3: Фінансово-кредитна система. – К. : ІАЕ, 2002. – 477 с.
7. Фінансове забезпечення розвитку підприємства : монографія / [І. О. Бланк, Л. О. Лігоненко, Н. М. Гуляєва та ін.] ; за ред. І. О. Бланка. – К. : КНТЕУ, 2011. – 344 с.
8. Йескомб Э. Р. Принципы проектного финансирования / Э. Р. Йескомб / Пер. с англ. – М. : Вершина, 2008. – 488 с.
9. Катасонов В. Ю. Проектное финансирование: мировой опыт и перспективы для России / В. О. Катасонов, Д. С. Морозов, М. В. Петров. – М. : Анкил, 2001. – 272 с.
10. Суэтин А. А. Проектное финансирование / А. А. Суэтин // Бизнес и банки. – 11 октября 2006.
11. Крамарев Г. В. Проектне фінансування при реалізації сценаріїв розвитку альтернативної енергетики / Г. В. Крамарев // Проблеми економіки. – 2012. – № 3. – С. 67 – 70.
12. Project & Trade Finance. – 2007 (March).
13. Статистична база Міжнародної фінансової корпорації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www1.ifc.org/wps/wcm/>
14. Статистична база Організації економічного співробітництва та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stats.oecd.org/#>
15. Лупенко Ю. О. Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності / Ю. О. Лупенко, М. Ф. Крапивко // Економіка АПК. – 2013. – № 7. – С. 5 – 21.
16. Данкевич А. Є. Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві : монографія / А. Є. Данкевич. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 350 с.
17. Доронін А. В. Роль інтегрованих компаній у підвищенні конкурентоспроможності цукробурякового виробництва / А. В. Доронін // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С. 33 – 38.
18. ТОП-100. Рейтинг лучших компаний Украины: «100 крупнейших агрокомпаний Украины». – К. : Экономика, 2011. – № 3. – 96 с.

REFERENCES

- Blank, I. O., Lihonenko, L. O., and Huliaieva, N. M. *Finansove zabezpechennia rozvytku pidpriemstva* [Financial support for enterprise development]. Kyiv: KNTU, 2011.
- Chupis, A. V., and Borysova, V. A. *Otsinka, analiz, planuvannia finansovoho stanovyscha pidpriemstva* [Assessment, analysis, planning, financial situation of the company]. Sumy: Dovkillia, 2001.
- Dem'ianenko, M. Ya. "Finansovi problemy formuvannia i rozvytku aharnoho rynku" [Financial problems of formation and development of the agricultural market]. *Ekonomika APK*, no. 5 (2007): 4-18.
- Dankevykh, A. Ie. *Rozvytok intehrovanykh struktur u silskomu hospodarstvi* [Development of integrated structures in agriculture]. Kyiv: NNTs IAE, 2011.
- Doronin, A. V. "Rol intehrovanykh kompanii u pidvyshchenni konkurentospromozhnosti tsukroburiakovoho vyrobnytstva" [The role of integrated companies in enhancing the competitiveness of the sugar beet production]. *Ekonomika APK*, no. 10 (2011): 33-38.
- Innovatsiini ahrotekhnologii [Innovative agricultural technologies]. Kharkiv: KhNTUSH, 2007.